

**Ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maxsus ta'lim muassasalarida olib boriladigan tarbiyaviy ishlar mazmunining dolzarbligi :
muammo va yechimlar**

Qobilova Madina Ali qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti

Maxsus pedagogika,defektologiya

logopediya yo'nalishi magistri,

(+998976439200,madinaqobilova08@gmail.com)

Yosh avlodga tarbiya berishdek murakkab vazifani hal etishda maktab juda katta ahamiyat kasb etadi. Ayni shu joyda yoshlarimiz ijtimoiy jamiyat va ilmiy texnika taraqqiyoti talablariga javob bera oladigan mukammal ma'lumotlarni oladilar. Ko'rish imkoniyati cheklangan bolalar dunyoqarashlariga poydevor hamda g'oyaviy e'tiqodlari uchun negiz yaratadi, ulaming irodalarini shakllantiradi, xalqimiz baxt-saodati yo'lida sidqidildan mehnat qilishga tayyorlaydi. Ko'ruv imkoniyati cheklangan o'quvchilarga tarbiya berish ularga ta'lim berish bilan mustahkam va yaxlit birlikda amalga oshiriladi. Ammo, tarbiyaning o'z vazifasi, mazmuni, shakl hamda uslublari bor. O'quv-tarbiyaviy jarayonning uzviyligi maktab oldiga qo'yilgan eng muhim pedagogik qoidalardan biri hisoblanadi, shuning uchun ham sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar bevosita o'quv jarayoni bilan bog'langandir.

Darsdan tashqari mashg'ulotlar o'quvchilarda asosiy vazifalari bo'lmish ilm olishga ishtiyoq uyg'otish, qobiliyati va iste'dodlarini ro'yobga chiqarishga imkoniyat yaratishdan, umumiy o'rta ta'limni muvaffaqiyatli tugatish, kasb-korga intilish hissini tarbiyalashdan iboratdir. Ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi o'quvchilarning kundalik ehtiyojlari, intilishlari. talab va qiziqishlarini faqat dars jarayoni bilan qondirib bo'lmaydi. Sinfdan va maktabdan tashqari mashg'ulotlar o'quvchilar faoliyatining barcha qirralarini qamrab olmog'i lozim. Har bir o'quvchi bilan yakkama-yakka ishlash, uni ijtimoiy-ruhiy jihatdan o'rganish sinffaoliyatiga yangicha

mazmun olib kiradi. Yoshlarning g'oyaviy-siyosiy ongini shakllantirish, ularda atrof-muhitga, jamiyatga ongli munosabatda bo'lish, jonajon Vatanini cheksiz sadoqat bilan sevish, xalqimizning milliy qadriyatlarini e'zozlash hissini tarkib toptirish - vatanparvarlik tarbiyasining mag'zi bo'lmog'i lozim.

Maxsus ta'lim muassasalarida tarbiyaning bosh maqsadi - yosh avlodni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda xalqning boy milliy, ma'naviy-tarixiy an'analarga, urf-odatlarini hamda umumbashariy qadriyatlarga asoslangan samarali tashkiliy, pedagogik shakl va vositalarini ishlab chiqib amalga joriy etishdir. Tarbiyaning asosiy vazifasi - shaxsning aqliy, axloqiy, erkin fikrlovchi va jismoniy rivojlanishi hamda uning qobiliyatlarini har tomonlama ochish uchun keng imkoniyat yaratishdir. Ko'rish imkoniyati cheklangan bolalar maxsus ta'lim muassasalarida tarbiyaning negizida quyidagilar yotadi:

- o'quvchilarni erkin fikrlashga tayyorlash, hayot mazmunini tushunib olishiga ko'maklashish, o'z-o'zini idora va nazorat qila bilishini shakllantirish, o'z shaxsiy turmushiga maqsadli yondashuv, ularda reja va amal birligi hissini uyg'otish
- O'quvchilarni milliy, umuminsoniy qadriyatlar, Vatanimizning boy ma'naviy merosi bilan tanishtirish, madaniy hamda dunyoviy bilimlarni egallashga bo'tgan talablarini shakllantirish, malaka hosil qildirish va estetik tushunchalarini shakllantirish;
- har bir o'smirning bilimdonligini va ijodiy imkoniyatlarini aniqlab, ularni rivojlantirish, inson faoliyatini turli sohalarga yo'naltirish, bolalar ijodkorligi, iqtidorini yuzagi chiqarish va yanada qo'llab-quvvatlash uchun shart-sharoit hozirlash;
- insonparvarlik odobi me'yorlarini shakllantirish (bir-birini tushunish, mehribonlik, shafqatlilik, irqiy va milliy kamsitishlarga toqatsizlik), muomala odobi kabi tarbiya vositalari
- keng dunyoviy fikrlashga o'rgatish, jamiyatimizda yashayotgan odamlar bilan o'zaro munosabat-muloqotni o'rganish, o'z xalqi, davlati himoyasi uchun hamisha shay bo'lib turish, O'zbekiston Respublikasi va boshqa davlatlarni ramzlariga hurmat bilan qarash,

yosh avlodni O'zbekiston Konstitutsiyasiga, Bayrog'iga. Gerbiga, Madhiyasiga, Prezidentiga sadoqatli qilib tarbiyalash;

- qonuniy jamoa axloqi va turmush qoidalariga hurmat bilan qarashni tarbiyalash, shaxsning noyob qirralarini belgilovchi fuqarolik va ijtimoiy mas'uliyat hislarini rivojlantirish, o'zi yashayotgan mamlakatning ravnaqi, insoniyat taraqqiyotini barqaror saqlab qolish uchun fidoyilik, ekologik ta'lim-tarbiya;

- mustaqil davlatimiz - O'zbekiston Respublikasining ichki va tashqi siyosatiga to'g'ri va xolisona baho berishga o'rgatish. Uning tinchliksevarlik, demokratiya va boshqa davlatlarning ichki ishlariga aralashmaslik, oshkora-ochiq tashqi siyosatiga va o'z xalqining turmush darajasini oshirishga yo'naltirilgan, fuqarolarni ijtimoiy himoya qiladigan ichki siyosatini to'g'ri tushuntirish kerak;

- turmushda eng oliy qadriyat hisoblanmish mehnatga ijodiy yondashish fazilatlarini shakllantirish;

- sog'lom turmush tarziga intilishni tarbiyalash va rivojlantirish, munosib oila sohibi bo'lish istagini shakllantirish;

- yoshlarimizni erkin mustaqil fikrlashga o'rgatish.

Ko'rish imkoniyati cheklangan bolalar uchun mo'ljallangan ta'lim muassasalarida tarbiyaning asosiy tizimi quyidagicha bo'lishi lozim :

- tarbiyalanuvchi shaxsini oliy ijtimoiy qadriyat deb tan olish, har bir bola, o'smir va yosh yigit-qizning betakror va o'ziga xosligini hurmatlash, iming ijtimoiy huquqi va erkinligini e'tiborga olish;

- yoshlarda istak va imkoniyat muvofiqligi tuyg'usini qaror toptirish;

- milliylikning o'ziga xos an'analari va vositalariga tayanish;

- shaxslararo munosabatlarda insonparvarlik, pedagoglar va o'quvchilar o'rtasidagi bir-biriga hurmat munosabatlari, bolalar fikriga e'tibor qilish, ularga mehribonlarcha munosabatda bo'lish.

Amalda tarbiyaviy jarayonning yaxlit va uzluksiz ishiga turli yoshdagi bolalarni qamrab olishga alohida ahamiyat berish lozim. O'smir yigit va qizlar nafaqat bo'lg'usi katta hayotga tayyorgarlik ko'radilar balki ana shu haqiqiy hayot bilan yashaydilar. Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar o'quvchilarning qiziqishi, istaklari, xohish va ehtiyojlariga suyangan holda, ularning darsdan bo'sh vaqtlarida o'quv-tarbiya jarayonini to'ldiradi. U o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini, tashabbuskorligini oshirishga imkoniyat yaratadi. Sinfdan tashqari ishlarning o'ziga xosligi shundaki, to'garak, klub dasturlarining rang-barangligi, o'tkaziladigan ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarga tayyorgarlik jarayonlari ular mazmunidagi yangiliklar o'smir yigit-qizlarning shaxs sifatida shakllanishlari uchun yangi imkoniyatlar yaratadi.

Tarbiyachi turli subyektlar harakatlariga rahbarlik qilishi va boshqarishi kerak. Tarbiyachi inson hayotida baxtli bolalik rolini tushunib, individni shakllantirish jarayonini madaniyatga, ijtimoiy hayot qarama-qarshiliklariga va bilimga yo'naltirishi kerak. Natijada, bola va hayot ittifoqi yanada keng va chuqur bo'lishiga yordam berib, bu ittifoqning buzilmasligi maqsadini ko'zlash kerak. Inson rivojlanishi jarayonini maksimal evolyutsion, minimal inqirozli qilish - pedagogning san'ati mana shundan iborat. Tarbiyachi shakllanayotgan shaxs oldida ma'lum majburiyatlarga ega bo'lgani holda, jamiyat oldida ham shunday mas'uliyatga ega bo'ladi. Jamiyat asosan, yangi insonning o'sishi jarayonini ta'minlaydi, shuning uchun u yangi a'zosi ijtimoiy munosabatlarga qodir, yuzaga kelgan munosabatlar tuzilishida yashay olishga va kerakli rivojlana olishga tayyor bo'lishiga ishonishga haqlidir. Turli milliy madaniyatlar doirasida pedagogika an'anaviy ravishda faqat jamiyat oldida va aksincha, faqat shaxs oldida ancha mas'uliyatliroq sifatida tushunilishi mumkin. Haqiqatda esa, pedagogik ta'sir ko'rsatishni takomillashtirishni faqatgina ikkala manfaatdor taraflar talab va ehtiyojlariga yo'naltirishda amalga oshirish mumkin. Munosabatlar maqsadlari qanchalik ta'sirchan bo'lmasin, pedagog ular bilan o'z ishida tarbiyalanuvchi qiziqishlari, huquqi erkinligini poymol qilishini oqlab bo'lmaydi.

Tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishning maqsadi - jamiyat manfaatlarini maksimal hisobga olib, shaxsning maksimal mumkin bo'lgan rivojlanishini ta'minlashdan iborat. Jamiyat

tomonidan ijodiy individuallikka ehtiyoj sezilsa, unda tarbiyachining vazifasi osonlashadi, chunki ushbu holatda ijtimoiylashtirish va pedagogik ta'sir ko'rsatish jarayoni bir yo'nalishda boradi. Jamiyat shaxs qobiliyatlarini cheklamaydigan, uning o'sishiga to'siq bo'linaydigan bunday vaziyatni qurish zarur bo'ladi. Bunday vaziyat muvofiqli tarbiyaviy jarayonning majburiy sharti hisoblanadi. Shaxs rivojlanishining eng erta bosqichlarida uning jamiyat ehtiyojlariga munosabati shakllana boshlaydi. Bu munosabat tarbiyalanuvchining birinchi pedagoglari - ota-onalarining ortiqcha e'tiborliliklari sababli egoistik ko'rinish olishi mumkin. Ko'pchilik ota-onalar o'z bolalarining barcha talablarini bajarishga harakat qiladilar va to'laqonli hayotga tayyorlashning asosiy yo'li mana shundan iborat deb hisoblaydilar. Bunday tarbiyachilar jamiyat oldidagi o'z mas'uliyatlari lo'g'risidagi tasavurlarini yo'qotadilar. Ba'zan bu holat hattoki anglab yetishgan bo'lsa ham, bolaga mehr qo'ygan tarbiyachilarni xavotirga solmaydi, ular faqat o'z vazifalarini faqat bir yoqlama tushunadilar - ovqat yana ovqat berish va yana berish. Biroq tarbiyachining jamiyatga nisbatan mas'uliyatsizligi oxir-oqibat tarbiyalanuvchining halokatiga olib keladi, chunki o'zini amalga oshirishga kam moslashgan iste'molchini yaratadi, shunday qilib u to'la hayotga tayyor bo'lmaydi.

Tarbiyachi shaxs oldida ham, jamiyat oldida ham javobgar hisoblanadi. Bu majburiyatlarini buzganda, tarbiyachi ijtimoiy hayot buzilishi va shaxsning inqiroziga sabab bo'ladi. Inson odamning qobiliyati shakllantiriladi. Shuning uchun u hech qachon faqat tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish natijasi sifatida qaralishi mumkin emas. Pedagoglik kasbi o'zi ustida mustaqil ishlashida tarbiyalanuvchining ehtiyojlarini e'tiborsiz qoldirmay, bolani yuzaki ta'sirlardan himoya qilib va zehnini rivojlantira borib, tarbiyalanuvchilar bilan munosabatlarda me'yorni topishida ifodalanadi.. Shaxs munosabati va tahlil bir-biri bilan bog'liq bo'lgan bosqichlar orqali rivojlanadi. Bola atrofida gilaridan uzoqlashishga ehtiyoj his etadigan davr o'z tarbiyalanuvchisini chindan yaxshi ko'radigan tarbiyachilar tomonidan ba'zan tushunib yetilmaydi. Bunday holatda ko'pchilik tarbiyaning takomillashishiga yordam bermaydi. Ba'zida esa mehribon pedagog o'z tarbiyalanuvchilari bilan munosabatlarga doimiy tayyorgarligi bilan odatda faqat jismoniy emas, balki anglab yetilmagan intellektual, emotsional rinchlikka ehtiyoji qoniqtirilmaganligi sababli yuzaga

keluvchi ulardagi norozilik hissini keltirib chiqaradi. O'qituvchini ham, o'quvchini ham o'z ishidan ko'ngli qolishidan saqlash uchun tarbiya butun hayoti davomida faqat kasbiy vazifaga qaratilmasligi kerak. Tarbiyalanuvchiga pedagog bilan munosabatlardan tinchlik, dam olish zarur bo'lsa, o'qituvchi shaxsining normal rivojlanishi uchun unga ham xuddi shu kerak.

Ko'rish imkoniyati cheklangan bolalar ta'lim muassasalarida tarbiyachi faoliyati bilan bog'liq qator muammolar bugungi kunda o'z dolzarbligini topmoqda. Chunki maxsus ta'lim uchun tarbiyaviy ishlar metodikasiga asoslangan yo'riqnomasi mavjud emasligi, qo'lyozma, darsliklar, maqolalarda muammolar yetarli darajada yoritib bormasligi, ba'zi ota-onalarimizning farzandlari taqdiriga befarq ekanliklari: tarbiyachilar bilan uzviy aloqada bo'lmasliklari, ko'p hollarda farzandlari ta'limi va tarbiyasini butunlay maktab ixtiyoriga topshirib qo'yishlari oqibatida o'quvchilarimizning nafaqat o'z oila a'zolariga nisbatan balki o'qituvchilar, tarbiyachilar bilan sovuq munosabatda bo'lishliklari alamzada kayfiyatda yurishlari, o'zlarini keraksiz shaxs sifatida his qilishlariga sabab bo'lib kelmoqda.

Yuqoridagi muammolar bir necha yillardan buyon tarbiyaviy ishlarni mazmunli, natijavidor ko'rinishda amalga oshirilishiga to'sqinlik ilib kelmoqda. Xo'sh, ushbu muammolarni hal etishda nimalarga e'tibor qaratilishi lozim. Tarbiyachi avvalo, o'quvchilarni oila a'zolari bilan munosabatlarini yaxshi yo'lga qo'yib olishlari uchun ko'prik vazifasini amalga oshirmoqlari lozim. Agar o'quvchilar ota-onalar bilan munosabatalarini namunali tarzda yo'lga qo'ya olsa, o'zlarini oila a'zolariga kerakli shaxs ekanliklarini anglab olsa, u butun bir jamiyatga kerakli ekanligini his qila boshlaydi va atrof- muhit bilan munosabatini barqarorlashtira boshlaydi. Tez-tez oila a'zolarining o'quvchilar holidan xabar olib turishliklari, imkoniyatlari bo'lmagan taqdirda o'zlari tarbiyachilar bilan telefon orqali bo'lsada hol-ahvol so'rab turishliklari, ularni o'zlashtirishlari, tarbiyasi, ruhiy holati haqida tez-tez muloqotda bo'lishlari muammoli vaziyatlarni yuzaga kelishini oldini olishiga xizmat qiladi.